Wojciech Szczepański

Komisja Bałkanistyki PAN
Poznań

<http://dx.doi.org/10.18778/8088-249-2.13>

KILKA UWAG O KONFLIKTACH ALBAŃSKO-SERBSKICH NA TLE RELIGIJNYM W WILAJECIE KOSOWSKIM NA PRZEŁOWIE XIX I XX W. (WYBRANE PRZYKŁADY)

Okres od zakończenia w 1878 r. wielkiego kryzysu wschodniego, zwanego też bałkańskim, (którego przedłużeniem były działania podejmowane przez Ligę Albańską w Prizrenie w latach 1878–1881), do I wojny bałkańskiej i proklamacji niepodległości Albanii we Vlorze (1912), to czas o przełomowym znaczeniu dla relacji albańsko-serbskich. Zakorzenione są w niej wszakże liczne determinanty późniejszych dwustronnych napięć, dochodzących do głosu przez cały wiek XX oraz początek XXI stulecia.

Przedmiot niniejszych rozważań stanowi zagadnienie lokalnych konfliktów albańsko-serbskich z przełomu XIX i XX w. rozgrywających się w europejskich prowincjach Imperium Osmańskiego (zwłaszcza w wilajecie kosowskim), które posiadały tło religijne. W jednej z wcześniejszych prac, do której nawiązuje się w przedkładanym tekście, piszący niniejsze słowa zaprezentował typologię lokalnych konfliktów albańsko-serbskich z lat 1881–1912, wyodrębniając właśnie konflikty na tle religijnym, jako jedno z trzech głównych rodzajów lokalnych waśni między Albańczykami a Serbami, obok konfliktów o podłożu ekonomicznym oraz konfliktów na tle aspiracji politycznych [Ščepański 2008: 45–74].

Wśród lokalnych konfliktów serbsko-albańskich, do których dochodziło w latach 1881–1912 w europejskich prowincjach Osmańskiej Turcji, te, które miały tło religijne, odegrały niebagatelną rolę. Większość z nich pojawiała się w relacjach prawosławnych Serbów z Albańczykami-muzułmanami, należy jednak pamiętać o konfliktach, w których po stronie albańskiej występowała populacja katolicka – szczególnie z części obszaru metochijskiego (okolic Đakovicy).

Mimo, iż w dobie Ligi Prizreńskiej część elity albańskiej wyraźnie akcentowała jedność Albańczyków ponad podziałami religijnymi, rozpoczynając tym samym dzieło integrowania społeczności albańskich w jeden naród [Balcer 2002: 45], czynnik zróżnicowania religijnego nie stracił w życiu społecznym, politycznym i kulturowym Albańczyków zbyt wiele na znaczeniu w latach 1878–1881,

ani też po roku 1881. Pozostał on wówczas istotny również dla relacji poszczególnych grup albańskich z nie-Albańczykami.

W systemie osmańskim status społeczności islamskiej w sposób istotny różnił się od położenia nie-muzułmanów. W momentach, w których pojawiało się zagrożenie dla uprzywilejowanej pozycji muzułmanów (należy pamiętać, iż wskutek nacisków zewnętrznych Porta czyniła stopniowo określone koncesje na rzecz chrześcijan), wybuchały protesty inicjowane przez konserwatywne środowiska islamskie, w których w europejskiej części Turcji wyróżniali się Albańczycy [Duijzings 2000: 161–162]. Mimo, że adresatami protestów albańskich konserwatywnych muzułmanów przeciwko wszelkiego rodzaju „nowinkom” w tureckim prawodawstwie byli Turcy, albańskie manifestacje stwarzały poważne zagrożenie dla południowosłowiańskiej i greckiej ludności chrześcijańskiej, zamieszkującej wspólnie z Albańczykami rumelijskie wilajety Turcji.

Sprzeczność między interesami społeczno-politycznymi albańskich muzułmanów, a interesami południowosłowiańskich i greckich, a także albańskich chrześcijan, uwidaczniała się w latach 1878–1912 kilkakrotnie. Stawała się ona zauważalna zwłaszcza w latach 1902–1903, gdy wzmagala się presja mocarstw na Portę w sprawie reform w europejskiej Turcji. Jednym z ważniejszych aspektów tych reform miało być nadanie przez Turków określonych przywilejów chrześcijanom. Kolejny moment, w którym nasiliły się rozdziewki między konserwatywnymi muzułmanami a chrześcijanami zamieszkującymi w europejskich wilajetach Turcji, pojawił się w 1908 r., gdy wybuchła rewolucja zorganizowana przez młodoturków, inspirowanych się zwłaszcza brytyjskimi wzorcami społeczno-politycznymi i zmierzających do zdemokratyzowania stosunków wewnętrznych w Turcji Osmańskiej. Głoszone przez młodoturków idee równości nacji i wyznań religijnych, kontestowane były przez większość albańskich muzułmanów. Z aprobatą ustosunkowywali się do nich natomiast Serbowie i inni chrześcijanie mieszkający w państwie osmańskim.

Lata 1902–1903 i 1908–1912 nie stanowiły naturalnie jedynych momentów, w których dochodziło do konfliktów serbsko-albańskich na tle religijnym czy też religijno-społecznym. Konflikty takie zdarzały się także w latach 1881–1901 i 1904–1907.

Po rozbiciu przez Turków Ligi Prizreńskiej, grupę wywołującą konflikty na tle religijno-społecznym, tworzyła przede wszystkim część albańskich *muhadżirów*, odnoszących się szczególnie wrogo do prawosławnych Serbów. Zdarzały się w tej grupie i takie osoby, które z wrogości wobec serbskich chrześcijan słynęły jeszcze na początku XX w. W sierpniu 1904 r. wicekonsul Serbii w Priştinie Nastas Nastasijewić odnotował w liście do premiera i ministra spraw zagranicznych Serbii Nikoli Pašicia incydenty z Pograđa (Podgrađia) – wsi położonej w okolicy Peci. Pewien albański *muhadżir* przymuszał tam do darmowej pracy na polu dwóch serbskich braci – Janję i Paję Mišićiów. W końcu, zły z powodu okazanego mu przez nich nieposłuszeństwa zabił ich, by następnie samemu zginąć

z ręki żony Janji Mišicia. Agresję wobec Serbów przed swoją własną śmiercią Albańczyk tłumaczył – jak przedstawiał tę sprawę wymieniony serbski dyplomata – irytacją o to, że nieposłuszni są mu gjaurzy, w związku, z czym „[...] zabił ich rozwścieczony, że śmieli mu odmawiać posłuszeństwa gjaurzy i raja” [Peruničić 1989: 312–313].

Nawiasem mówiąc w 1904 r. w Podgrađu silnym antyserbskim, antyprawosławnym emocjom ulegali też albańscy katolicy. Ich grupa za namową swojego duszpasterza, ks. Pjetra Anxela okupowała w tym roku przez pewien czas serbską cerkiew [Mikić 1988: 53].

W latach 90. XIX w. na częste akty wrogości muzułmańskich Albańczyków w stosunku do ludności prawosławnej, zamieszkującej w wilajetach kosowskim i monasterskim (bitolskim), a także na postawę władz tureckich, nie powstrzymujących antychrześcijańskich działań Albańczyków, niejednokrotnie zwracał uwagę Stojan Novaković. Już w połowie 1890 r., jako poseł Królestwa Serbii akredytowany przy Porcie, zwracał on uwagę na motywowane fanatyzmem religijnym wystąpienia Albańczyków przeciwko ludności prawosławnej. Szczególnie niepokoiła S. Novakovicia sytuacja Serbów i innych wyznawców prawosławia z sandżaków prištińskiego i prizreńskiego oraz z sandżaków wchodzących w skład wilajetu monasterskiego. Oprócz Serbów w niełatwym położeniu w wymienionych prowincjach, zwłaszcza tych, między które podzielone były ziemie Metochii i zachodniej części Macedonii Wardarskiej, znajdowali się także przedstawiciele innych grup etnicznych: Czarnogórcy, niesprzyjająca Albańczykom część Vlachów, Cyganie, Słowianie macedońscy, a także Albańczycy-chrześcijanie. Wszyscy oni obawiać mogli się wrogiego stosunku do siebie albańskich muzułmanów, a nierzadko i Turków. Od tych ostatnich, nawet, gdy nie podejmowali oni żadnych wrogich kroków wobec niemuzułmańskiej ludności, nie mogli w każdym razie spodziewać się chrześcijanie rzeczywistej ochrony. W jednym z listów z 1890 r., o którym sądzić można z dużym prawdopodobieństwem, że napisany został przez S. Novakovicia, opisany został brutalny atak około czterystu albańskich muzułmanów na metochijską wieś Vrapće, zamieszkiwaną przez Czarnogórców [AS MID P. O., mkr. 107, I/25].

S. Novaković przypisywał Albańczykom skłonność wzniecania konfliktów z sąsiadami (zwłaszcza Serbami) na tle religijnym, także w liście, który wysłał 22 VI 1890 r. Saidowi-paszy, szefującemu tureckiej dyplomacji. Serbski dyplomata sformułował w nim śmiałą tezę o faktycznej okupacji chrześcijańskich, przeważnie serbskich wiosek wilajetu kosowskiego przez „albańskich złoczyńców”. Turcy – podkreślał S. Novaković – powinni ostro piętnować i karać zło wyrażane Serbom przez albańskich muzułmanów; ich bierność zmusza bowiem serbskich chrześcijan do uznawania albańskich represji za zaplanowane czystki i do opuszczania Imperium [AS MID P. O., mkr. 107, I/23].

Przełom wieków XIX i XX (lata 1898–1903), a więc moment historyczny charakteryzujący się ogólnym nasileniem konfliktów albańsko-serbskich, był

czasem, w którym religijne tło zadrażnień występujących w relacjach obu nacji stało się w pełni czytelne. Zrazu odpowiadali za to, wspominani już, *muhadźirowie*, szczególnie aktywnie występujący przeciw tureckim Serbom zamieszkującym wzdłuż granicy Imperium Osmańskiego z Serbią, co wnikliwie zanalizował serbski dyplomata Svetislav Simić, używający pseudonimu P. O., tj. Pavle Orlović [P. O. 1904: 11]. Wkrótce jednak okazało się, że wzajemnych stosunków w duchu poszanowania odrębności etnicznej i tolerancji religijnej nie potrafiła sobie wyobrazić oprócz *muhadźirów* znaczna część zwykłych Albańczyków i Serbów.

Konflikty pomiędzy wyznającymi różne religie Serbami i Albańczykami tliły się na przełomie XIX i XX w. szczególnie w Metochii. We wsiach zdominowanych przez Serbów, Albańczycy odseparowywani byli od głównego nurtu życia, w którym partycypowała większość lokalnej wspólnoty. Z kolei we wsiach zdominowanych przez Albańczyków pustoszały serbskie domostwa. Ich dotychczasowi gospodarze opuszczając je zasiedlali przysiółki, nie uczestniczące w życiu reszty wioski, albo – zwłaszcza, gdy domów pozbawiano ich groźbą lub siłą, co zwłaszcza w Metochii było częstą praktyką – udawali się na emigrację. Wspólne, zgodne życie Serbów i Albańczyków rzadko, kiedy układało się dobrze. Prawdopodobnie tę odnieść należy szczególnie do większych części nahiji pećskiej i prizreńskiej, gdzie, zdaniem rosyjskiego badacza Aleksieja Ju. Timofiejewa, od początku XX stulecia roku możliwa była już tylko vegetacja serbskich enklaw w „albańskim morzu” [Timofiejew 1999: 89–90].

W 1899 r., gdy powstała pierwsza Liga Pećska, nawiązująca do Ligi Prizreńskiej, fanatyzm islamski wśród dużej części metochijskich Albańczyków wyraźnie się wzmógł. W konsekwencji wzrosła też ilość albańsko-serbskich konfliktów. Peć z okolicą na dobre stały się centrum aktywności albańskich turkofilów, inspirowanych się radykalnymi hasłami religijnymi i państwową ideologią panislamizmu. Według, cytowanej tu za Sofiją Bożić, opinii serbskiego dziennikarza z czasopisma „Srpski glas” (nr 14 z 8 IV 1899 r.), ukazującego się w dalmatyńskim Zadarze, wydarzenia 1899 r. mające miejsce w Metochii „zapaliły zielone światło dla działań mających doprowadzić do wytrzebień Serbów” [Bożić 2001: 140]. Również w niektórych ówczesnych ocenach nie-Serbów spostrzegano, iż religijny fanatyzm panislamskiego nurtu Ligi Pećskiej, wsparty antyreformatorską orientacją polityczną, nadawał się znakomicie do wykorzystania przez Turków (ale i Austro-Węgry) w dziele pogłębiania tego, co ówczesny habsburski minister spraw zagranicznych Alois L. Ährenthal określał mianem „tradycyjnej wrogości, panującej między Albańczykami i Słowianami” [Borozan 1995: 46].

Oznak tej wrogości, mającej za istotne podłoże nietolerancję religijną, na przełomie XIX i XX w., zauważyć można było wiele także poza Metochią. Napięcia między Albańczykami i Serbami na porządku dziennym stały wówczas praktycznie w całym wilajecie kosowskim, choć poza Metochią wyjątkowo dużo złego działo się w okolicach: Priştiny, Gnjilanego, Kosowskiej Mitrowicy, Vučitrna, Uroševca, Kačanika oraz Tetova.

Z regionem tetovskim wiąże się historia zabójstwa pewnego serbskiego mnicha o imieniu Ezechiel (Ezekij, Jezikilj), do którego doszło w 1898 r. [Prepiska..., 1998: 69; Simić 1998: 36]. Do swojej śmierci *hadži* Ezechiel pełnił funkcję przełożonego (*starešiny*) w klasztorze Lazareva we wsi Lešak pod Tetovem. S. Novaković w liście do Tefika-paszy z 19 X 1898 r. uznał, iż zginął on z rąk Albańczyków [Prepiska..., 1998: 69]. Pogląd S. Novakovicia zdaje się być wiarygodniejszy niż hipoteza Stevana Simicia, uważającego, iż zabójstwa mnicha Ezechiela dokonali Bułgarzy, wyrażona we wstępie do wspomnień dotyczących działalności serbskich czetników w Macedonii w latach 1903–1912 [Simić 1998: 36]. Zauważyć należy, że S. Novaković na ogół czerpał swą wiedzę z wiarygodnych źródeł. Poza tym zabójstwo dokonane zostało w miejscu, gdzie o wiele aktywniejsze były grupy złodziei i fanatyków albańskich, niż czety bułgaro-macedońskie. Czynne napaści na duchownych serbskich nie były zbyt częstą praktyką Albańczyków, jednak nie trzeba wątpić w to, że miały miejsce w burzliwym okresie schyłku XIX w. [Perunićić 1988: 50].

Traktując o incydentach z końca XIX i początku XX w., rozgrywających się w lokalnych relacjach serbsko-albańskich, warto zwrócić bliżej uwagę na to, że względy natury religijnej, częstokroć nie stanowiące podstawowego motywu agresywnych zachowań Albańczyków-muzułmanów w stosunku do prawosławnych Serbów, służyły niejednokrotnie, jako swego rodzaju legitymizacja dla konfliktów wybuchających na tle społeczno-ekonomicznym. Miało to miejsce zwłaszcza wówczas, gdy mutesarifami w poszczególnych częściach wilajetu kosowskiego zostawały osoby związane blisko z fundamentalistycznie zorientowanymi muftimi oraz ze współpracującymi z nimi możliwymi albańskimi. Mutesarifowie tacy przyjmowali opcję filoturecką i w obronie uprzywilejowanej wspólnoty albańsko-tureckiej gotowi byli zwalczać wszelkie oznaki samodzielności prawosławnych Słowian zamieszkujących Starą Serbię i Macedonię.

„Neronowym czasem” – by użyć tu określenia serbskiego konsula w Prisztinie Simy J. Avramovicia – był dla kosowskich Serbów okres pełnienia funkcji priștińskiego mutesarifa przez niejakiego Džemala beja [Perunićić 1988: 65]. W pochodzącym z końca czerwca 1901 r. raporcie S. J. Avramović, podkreślił, że nieustannie rewidowano wtedy i przesłuchiowano serbskich nauczycieli z Kosowa, co cieszyło się wyraźnym poparciem większości tamtejszych albańskich muzułmanów. Przykładem tego rodzaju tureckich represji wobec Serbów, przyjmowanych z zadowoleniem przez Albańczyków, było m.in. postępowanie przeciw Damnjanovi Prljinčevićowi, nauczycielowi z Kosowskiej Mitrowicy, pełniącemu okresowo również funkcję cerkiewnego rewizora okolicznych serbskich szkół. Podobnie potraktować można działania podjęte przeciw Savie Popoviciovi [Perunićić 1988: 65]. Turcy zamykali do więzień jednak nie tylko krzewicieli serbskiej oświaty, ale także prawosławnych chłopów, którym nie udawadniano z reguły żadnych domagających się kary przewin. Zdarzało się, że chłopci ci uciekali się pod opiekę metropolity Nićifora Pericia, mającego wówczas pod cerkiew-

na jurysdykcją prawosławną serbską ludność wilajetu kosowskiego. Pojedynczy z zagrożonych Serbów w desperacji i w obawie przed Turkami i Albańczykami, bo raczej nie w nagłym przyпыwie bogobojności owocującym rozeznaniem powołania zakonnego, prosili swego metropolitę latem 1901 r. nie tylko o umożliwienie im ukrycia się w którymś z serbskich monasterów, ale nawet o przyjęcie w stan mniszy [Perunićić 1988: 65].

Liczne konflikty serbsko-albańskie wstrząsały Starą Serbią (szczególnie Metochią) i nadwardarską częścią ziem macedońskich w 1903 r. [Iz Stare Srbije i Maćedonije 1903: 1–2], a następnie w latach 1904–1905 [Nebojša 1904a: 1; Nebojša 1904b: 1; Nebojša 1904c: 1]. Niemala ich część stanowiła swoiste albańskie *veto* dla tureckich przedsięwzięć reformatorskich (społeczno-politycznych i podatkowych), podejmowanych między innymi w celu wprowadzenia w życie praw narodowych i religijnych Serbów, zadekretowanych jesienią 1902 r. Szczególny atak albańscy muzułmanie skonfliktowani z Serbami, przepuścili w 1903 r. na serbskie symbole duchowe. W październiku 1903 r. kierowani przez Fekę Bajramovicia Albańczycy, określani w serbskiej prasie, jako „wściekli i rozpущzeni”, śmiertelnie pobili popa Jevtimija oraz kilka innych osób z monasteru Devič pod Vućitrnem. Albańczycy zajęli tam klasztorną ziemię. Dokonując pobić i innych agresywnych kroków sprofanowali miejsce kultu religijnego [Iz Stare Srbije i Maćedonije: 1903: 2]. Demonstracyjne i prowokacyjne zachowania albańskie miały miejsce również pod monasterem Visoki Dećani [Zadużbine Kosova..., 1987: 758–759], kierowanym w tym czasie przez mnichów rosyjskich [Rusi..., 1903: 2]. Nieopodal tej jednej z najważniejszych serbskich świątyń do poważnych napięć dochodziło również latem 1905 r. W okolicy klasztoru Albańczycy z Prizrena, Đakowicy, Malësii oraz regionu plavsko-gusinijskiego, zawiązali wówczas *bessę* (porozumienie) przeciwko metochijskim Serbom i Czarnogórcom [Radenić 1985: 605]. W dwa lata później (17 IV 1907) miał z kolei miejsce albański atak na patriarchat w Peci [Brusin 2004: 35], natomiast w lipcu 1909 roku na monaster Sopoćani [Perunićić 1989: 433–434]. W odróżnieniu od zajść z 1903 r., które choć do pewnego stopnia interesowały Turków, zantagonizowanych z Albańczykami na tle reform, zdarzenia z lat 1905–1907 w ogóle były przez Turków ignorowane. Po zajściu, do którego doszło w 1907 r. w Peci, Serbowie przekazali miejscowemu mutesarifowi listę z danymi albańskich złoczyńców. Nie doczekali się oni jednak jakichkolwiek działań, mogących świadczyć o tym, że Turcy zainteresowani byli ukaraniem Albańczyków [Brusin 2004: 35].

W okolicach Đakowicy, oprócz ludności prawosławnej i muzułmańskiej zamieszkiwali również Albańczycy-katolicy. W dopuszczaniu się antyserbskich incydentów prym wiedli wprawdzie w całej *nahiji* đakovickiej albańscy muzułmanie, niemniej od początku XX w. (w latach 1901–1902) dochodziło pod Pecią do konfliktów Serbów z albańską ludnością katolicką tzw. *Fandami* [Perunićić 1988: 17]. Wątek konfliktów katolickiej społeczności albańskiej z prawosławnymi Serbami, dla niniejszych rozważań dość marginalny, wymaga jednak kilkudzaniowego rozszerzenia.

Konflikty *Fandów* z metochijskimi Serbami nasiliły się w latach 1904–1905. Odnotowywane były one także na początku 1906 r. [AS MID P. O., mkr. 280, I/310–315; Perunić 1989: 363–364; Vojvodić 2000: 58]. Niektórzy obserwatorzy konfliktów serbsko-albańskich na obszarze Metochii, uważali, iż albańscy katolicy cechowali się taką samą wrogością wobec Serbów, co ich muzułmańscy rodacy [Perunić 1988: 17], z którymi zresztą byli oni przez całe pierwsze dziesięciolecie XX w. dość mocno poróżnieni [Perunić 1989: 364–365; Perunić 1988: 21]. Pod koniec 1905 r. piastujący wówczas godność serbskiego konsula w Prisztinie Miroslav Spaljaković relacjonował płk. Vasie Antoniciowi (ministrowi wojny Serbii, pełniącemu zarazem w rządzie obowiązki wiceministra spraw zagranicznych) sprawę starć Albańczyków-*Fandów* z Serbami. Jak napisał M. Spaljaković:

W nahiji pećskiej [...] Serbów jest blisko pięciokrotnie więcej niż Albańczyków-katolików. I wyłącznie, dlatego, że Serbowie ci są bez broni, Albańczycy-katolicy wyządzają im wszelaką krzywdę, polują na nich jak na zające i poniżają na oczach całego świata. Za taką niesprawiedliwość ciężką winę ponosi zarówno przed Bogiem, jak i przed ludzkością, Serbia. [Perunić 1989: 351]

Bezkarność katolickich Albańczyków irytowała serbskich dyplomatów. Zdawali sobie oni nawet sprawę z części własnej odpowiedzialności za kiepski los swoich rodaków. Serbscy dyplomaci wiedzieli jednak dobrze, że Albańczycy-katolicy mogli się cieszyć się bezkarnością w państwie osmańskim zawsze, ilekroć tylko udawało im się zręcznie osłonić austrowęgierskim patronatem [Perunić 1989: 350–355]. Serbowie zaś potrzebowali broni oraz porównywalnego parasola rozpiętego nad nimi, jako chrześcijanami przez siłę z zewnątrz, w której to roli oficjalny Belgrad, szczególnie po 1903 r., widział przede wszystkim Rosję.

Podsumowując, podkreślić należy, że lata 1881–1912 naznaczone zostały szczególnym znamieniem lokalnych konfliktów albańsko-południowosłowiańskich. Do ich wybuchów dochodziło przede wszystkim w wilajetach kosowskim i monastyrskim. Przesuwanie się Albańczyków w końcówce tego okresu, tj. od 1908 r. (rewolucja młodoturecka) z pozycji przyjaciół na pozycję wrogów władzy sułtańskiej, a więc popadanie w konflikt z Turkami, przy jednoczesnym zacieśnianiu przez nich związków z monarchią Habsburgów, mimo wszystko i prawie nigdy nie oznaczało zaprzestania wrogości w stosunku do Słowian Południowych, a szczególnie Serbów. Co gorsza, wrogość ta z roku na rok wręcz się umacniała. Zanarchizowanie życia społecznego na zamieszkiwanych przez siebie terytoriach było dla Albańczyków szansą na uniezależnienie się od Porty. Jednym z narzędzi służących osiągnięciu stanu anarchii pozostawało podsycanie zadrążeń albańsko-słowiańskich, do czego wykorzystywano w instrumentalny sposób np. kwestię różnic religijnych. Przejawy albańsko-serbskiej solidarności stanowiły w tym czasie prawdziwą rzadkość. Albańskie operacje zbrojne, mające na celu odwieść

młodoturków od działań reformatorskich, a z czasem także doprowadzić do powstania autonomicznej czy niepodległej Albanii, niepokoiły swoimi rozmiarami i trudnymi do przewidzenia konsekwencjami ogół chrześcijańskiej ludności południowosłowiańskiej, zamieszkującej Starą Serbię i Macedonię oraz terytoria niepodległych państw Serbii i Czarnogóry, położone przy granicach z tureckimi wilajetami kosowskim i szkoderskim. Serbowie, obierając za przesłankę doświadczenie dotychczasowych fatalnych, obfitujących w konflikty, relacji z Albańczykami, uznawali wówczas, że popieranie Albańczyków, a tym bardziej zgoda na pozostawanie w przyszłości na pozycji nierządzącej grupy etnicznej, funkcjonującej zamiast w ramach Imperium Osmańskiego wewnątrz autonomicznej Albanii – byłyby krokami samobójczymi. W dobie poprzedzających wojny bałkańskie powstań albańskich, stan anarchii i ciągłego, wojennego wrzenia, niósł w poszczególnych miejscach konkretne zagrożenie serbskim sąsiadom Albańczyków. Choć nadal wiele incydentów, których ofiarami stawali się Serbowie, wzniecane było na tle ekonomicznym przez pospolitych albańskich rzezimieszków, w swej masie muzułmańscy, konserwatywni Albańczycy, przeciwstawiający się próbom realizacji przez Turków reform polityczno-społecznych, które m.in. prawosławnym Serbom przynieść miały w jakiejś perspektywie długo wyczekiwanie korzyści, coraz wyraźniej stawiali swych serbskich sąsiadów w sytuacji, w której musieli się oni jednoznacznie wypowiadać za lub przeciw Albańczykom, zamiast szukać z nimi płaszczyzn dialogu [Ščepański 2008: 45–74].

LITERATURA

- [AS MID P. O., mkr. 107, I/23] – *Arhiv Srbije, Ministarstvo inostranih dela, Političko odeljenje*, mikrofilm 107, dokument I/23 z 1890 r. (list posła serbskiego w Stambule Stojana Novakovicia do szefa Ministerstwa Spraw Zagranicznych Turcji Saidapasy z 22 VI 1890).
- [AS MID P. O., mkr. 107, I/25] – *Arhiv Srbije, Ministarstvo inostranih dela, Političko odeljenje*, mikrofilm 107, dokument I/25 z 1890 r. (nieposiadający adresu i podpisu list, prawdopodobnie autorstwa Stojana Novakovicia).
- [AS MID P. O., mkr. 280, I/310–315] – *Arhiv Srbije, Ministarstvo inostranih dela, Političko odeljenje*, mikrofilm 280, dokument I/310–315 z 1904 r. (*Un exposé succinct de la situation on Vieille Serbie*, Stambuł 2 XII 1904).
- [Balcer 2002] – A. Balcer, *Rola religii w konflikcie albańsko-macedońskim*, [w:] *Wokół Macedonii: siła kultury – kultura siły*, red. B. Zieliński, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- [Borožan 1995] – Đ. Borožan, *Velika Albanija: porijeklo, ideja, praksa*, Beograd.
- [Božić 2001] – S. Božić, *Politička misao Srba u Dalmaciji: Srpski list/glas 1880–1904*, Beograd.
- [Brusin 2004] – M. Brusin, *Rasprava o Kosovu. Zašto gubimo Kosovo?*, Novi Sad.
- [Duijzings 2000] – G. Duijzings, *Religion and the Politisc of Identity in Kosovo*, London.
- [Iz Stare Srbije i Mačedonije (oryginalni izveštaji)... 1903a] – *Iz Stare Srbije i Mačedonije (originalni izveštaji): askerski zulumi – nove poreze – grabljenje devojaka*, „Samouprava”, br. 13, 1 XI 1903.

- [Iz Stare Srbije i Maćedonije: Albanski zločini... 1903b] – Iz Stare Srbije i Maćedonije: Albanski zločini u manastiru Deviču, „Samouprava”, br. 2, 20 X 1903.
- [Mikić 1988] – Đ. Mikić, *Društvene i ekonomske prilike kosovskih Srba u XIX i početkom XX veka. Od čifčijstva do bankarstva*, Beograd.
- [Nebojša 1904a] – Arnauteska buna, „Politika”, br. 47, 27 II 1904.
- [Nebojša 1904b] – Arnauteska sila, „Politika”, br. 71, 22 III 1904.
- [Nebojša 1904c] – Arnauteska buna, „Politika”, br. 87, 9 IV 1904.
- [P. O. 1904] – P. O. [P. Orlović = S. Simić], *Stara Srbija i Arbanasi. Srpsko-bugarski odnosi i arbanaško pitanje – Austrija i Stara Srbija – Arbanaški zborovi i njihovo značenje*, Beograd.
- [Peruničić 1988] – B. Peruničić, *Svedočanstvo o Kosovu 1901–1913*, Beograd.
- [Peruničić 1989] – B. Peruničić, *Zulumi aga i begova nad srpskim narodom u kosovskom vilajetu*, Beograd.
- [Prepiska..., 1998] – *Prepiska o arbanaskim nasiljima u Staroj Srbiji 1898–1899 – Documents diplomatiques. Corespondance concernant les actes de violence et de brigandage des Albanais dans la Vieille-Serbie (Vilayet de Kossovo) 1898–1899*, predgovor Đ. Bo-rozan, Beograd.
- [Radenić 1985] – *Austro Ugarska i Srbija 1903-1918: dokumenti iz bečkih arhiva*, 1905, t. 3, prir. A. Radenić, Beograd.
- [Rusi..., 1903] – *Rusi u Visokim Dečanima*, „Samouprava”, br. 21, 11 XI 1903.
- [Ščepanjski 2008] – V. Ščepanjski [= W. Szczepański], *Lokalni albansko-srpski konflikti u razdoblju od 1881-1912: pokušaj nove, tipološke karakteristike*, Prilozi – Contributions, br. 37, 2008, Sarajevo.
- [Simić 1998: 36] – S. Simić, *Srpska revolucionarna organizacija: komitsko četovanje u Staroj Srbiji i Makedoniji 1903-1912*, prir. i predgovor J. Bajić, Beograd.
- [Timofiejev 1999] – A. Ju. Timofiejev, *Istoki kosovskoj dramii*, Moskva.
- [Vojvodić 2000] – *Prilike na Kosovu i Metohiji i politika Srbije 1881-1912*, [w:] idem, *Srbija i balkansko pitanje (1875-1914)*, Novi Sad.
- [Zadužbine Kosova..., 1987] – *Zadužbine Kosova. Spomenici i znamenja srpskog naroda*, Prizren-Beograd.

Wojciech Szczepański

**A FEW COMMENTS ABOUT ALBANIAN-SERBIAN
CONFLICTS ON THE RELIGIOUS BACKGROUND
IN THE VILAYET OF KOSOVO AT THE END
OF THE 19TH AND BEGINNING OF THE 20TH CENTURY
(SELECTED EXAMPLES)**

(Summary)

At the end of the 19th and beginning of the 20th century Albanian-Serbian conflicts in Vilayet of Kosovo often transformed into tensions on religious background. Most of them broke out between the Muslim Albanians and the Orthodox Serbs. However, one should keep in mind that there were also relatively frequent tensions between the Orthodox Serbian population and Albanian Catholics, especially from the part of Metochia (surroundings of the Djakovica city).

The escalation of the religious tensions between Albanians and Serbs in Vilayet of Kosovo occurred at the turn of the 20th century (1898–1903). To a large measure the responsibility fell on the Albanian Muslim refugees (*muhadjiri*), settling in the Vilayet of Kosovo since the end of the 80s of the 19th century, after they were expelled from Serbia. This population often attacked Serbs, especially those who lived along the Vilayet of Kosovo's border with Serbia (at that time – until 1912 – it was the Turkish-Serbian border).

With time, in the turbulent beginning of the 20th century, whole groups of Muslim and Catholic Albanians from Metochia and Kosovo were antagonized with Serbs. The Albanian-Serbian neighborhood rarely was not marked with violence, continuous clashes and incidents of different kind.

The text deals with quoting a variety of data and observations concerning Albanian-Serbian conflicts, motivated by religious tensions. An attempt at characterizing their specificity, showing the real sizes and sketching contexts associated with them is made.